

Gaeilge mar éiceolaíocht
An teanga: ó pholaitíocht go cultúr go sochaí
a mhargú mar timpeallachtachas

Liam Tiernach Ó Beagáin agus Laoise Ní Fhearchair

Dearbhaithe Padraig Mac Piarais, an ceannaire réabhlóideach 1916 “*Tír gan teanga, tír gan anam,*” nó as Béarla “A country without its language is a country without a soul.” Cinnte, faoi 1916 bhí Éire ina tír a raibh a mothú féin caillte aici. I ndeireadh na dála ba é an toradh a bhí ar ghníomhartha éirí amach ná stát neamhspleách do thart ar dhá thrian den oileán, thit go leor dá raibh súil leis. Ar ndóigh, is cúiseanna stairiúla iad na deacrachtaí atá ag Éirinn.

Sroicheann peacaí an choilíneachais go hÉirinn fós. Is é Éirinn anois tír atá i gcónaí aithriseoir ar threochtaí, seachas náisiún cinnte de féin agus a shaintréithe.

Tá anam na tíre (mar a dúirt Pádraig Mac Piarais) fós caillte. Mothaítear an chailliúint seo ionainn mar mhuintir. Tá an Ghaeilge chun tosaigh i gcuid mhór dár n-oidhreacht. Is teanga í nach bhfuil a fhios acu ag formhór ár muintire. Tá an teanga ar imeall náisiún díláithrithe uaithi féin. In áit dul isteach ar an gcrúachas truamhéileach atá ag náisiúin na hEorpa chun cultúir eile a scrios agus faoin gciall na nua-aoiseachais a thabairt dóibh, ina ionad sin ba mhaith linn labhairt faoi conas is féidir lenár dteanga cabhrú linn bogadh i dtreo sochaí atá níos sláintiúla ó thaobh na síceolaíochta de, níos saibhre cultúrtha agus níos cúramai, agus trí é sin cuir deireadh le coimhthiú ár náisiúin.

1. Éire Chomhaimseartha

Sa lá atá inniu ann tá Éire faoi ghruaim ag an gcoilíneachas, nuair a géilleann an caipitleachas d'idé-eolaíochtaí seachtracha atá in aghaidh le cé muid go léir mar phobal. Spreagann idé-eolaíocht nua-liobrálacha an creideamh bréagach nua-Darwin go bhfuil sé ‘snámh.nó téigh síos.’ Caithfidh gach duine níos mó ná an duine eile a dheanamh le ‘dul chun cinn.’ Ach is gné dhílis de dhearcadh na nÉireannach ar an saol ná díograis do ‘neart go cur le cheile,’ go bhfuilimid go léir anseo le chéile, agus go mbeimid ag faire amach dá chéile. Seo é atá uainn, ach ní hé atá againn. Ar thaobh amháin, ráthaítear brabúis mhóra saor ó cháin le haghaidh corparáidí billiún dollar a ndéanfaimid cur síos orthu mar ‘na sárdaoine.’ San aiste seo, tugtar ‘sárdaoine’ ar corparáidí móra agus a gcuid úinéirí. Cé, ar an láimh eile, is beag atá geallta dúinn, na daoine. Tá bua ag an nua-liobrálacha sa chogadh idé-eolaíoch. Tá dearcadh na hÉireann ar an saol ag dul i laige. Ach is féidir é a shábháil leis na seoda atá in ár dteanga.

Is minic a dhéantar magadh agus laghdú ar ár gcultúr. Mar shampla, chuir an ‘cumhacht-chúpla’ Vogue Williams agus Spencer Matthews síos ar an nGaeilge mar “theanga ghránna” le déanaí. (Katie Gallagher, ‘Vogue Williams reveals one thing she wouldn’t do after ultimate Irish betrayal’, *Dublin Live*, 14 July 2021).

Rinne Ryanair, aerlíne ísealchostais na hÉireann, magadh faoin teanga nuair a d’iarr Gaeilgeoirí rogha Ghaeilge ar a suíomh idirlín, agus tá an comhlacht fón póca 3 ag iarraidh ar dhaoine le hainmneacha Gaeilge “deacair” iad a aistriú go Béarla (Hugh Carr, ‘Ryanair’s “virtue-signalling” claims are indicative of Ireland’s attitude towards Irish’, joe.ie/life-style/ryanair-virtue-signalling-irish-language-736472, accessed 5th Jan, 2022). Níl dearcadh mar seo nua. Mar shampla, dúirt an fuascailtí Caitliceach agus ríoga Dónall Ó Conaill go raibh an Ghaeilge níos lú ná an Béarla (féach, mar shampla ar McVeigh & Rolston, *Anois ar theacht an tSamraidh: Ireland, Colonialism and the Unfinished Revolution*, 2021).

Deir teoiric chomhaimseartha theangeolaíoch nach bhfuil teanga amháin níos fearr ná teanga eile. Le déanaí, bhí an t-eacnamaí, Paul Krugman, i dtrioblóid agus é ag monarú an téarma ‘Leipreachaun economics’. (Joe Brennan, ‘Leipreachaun Economics,’ *Irish Times*, 19 August 2019). Ba í iarracht Krugman náire mhór na hÉireann a mhíniú: tearmann cánach. Dúirt roinnt oifigeach Éireannach go raibh téarma Krugman maslach.

Is dócha nach dtuigeann Krugman gur ó Éirinn na Luath-Chríostaí a thagann an focal ‘Leipreachaun.’ De réir mar a tháinig an reiligiún nua níos forleithne, baineadh an bonn de na miotais Cheilteacha ársa. Tugadh Lugh Lámhfada ar dhia sinsearach na gCeilteach, a bhí ina phátrún ar na healaíona agus ceardaíocht. Faoin luath-Chríostaíocht Cheilteach, áfach, tugadh Lugh ‘Lugh-chromain’, nó as Béarla, ‘Stooping Lugh.’ Mar sin, d’iompáigh Lugh go mall ina amadán, a cuireadh in iúl faoi dheireadh faoin téarma Béarla ‘Leipreachaun.’ Mar is coitianta le haistriúcháin Bhéarla foghraíochta ar fhocail Ghaeilge cailltear an bhrí. Mar sin, sa lá atá inniu ann ceiliúrann daoine an t-amadán i gcomparáid leis an dia mór Ceilteach. Lugh Lámhfada, laoch Ceilteach, léirigh sé a ngrá do na healaíona agus an caidreamh síochánta a bhí acu leis an domhan.

Ach déantar dearmad ar an Lugh sin. Inniu, níl sé ach amadán. Mar sin b’fhéidir go bhfuil údar maith ag Krugman an focal Leipreachán a úsáid ar na bealaí a dhéanann sé, mar ní féidir linn a bheith in amhras faoi neamhshuim na bpleananna eacnamaíocha sin. Mar sin, tá seans ann go bhfuil Krugman ceart. Mar sin féin, tá dearcthaí Dónall O’Connaill agus Vogue Williams fréamhaithe sa chomhfhiosach Éireannach agus is cúis mhór inní iad, toisc go n-oireann na dearcthaí seo go foirfe do leasanna sárdhaonna. Is féidir a ndearcadh i leith chultúr na hÉireann a mhíniú leis an gcreideamh seo a leanas: Cad a bhí: níos lú, cad atá anois: níos fearr. Ach is miotas iomlán é.

Is é an rud atá againn faoi láthair ná meaisín greanta neamh-inbhuanaithe a tógadh ar an iarchoilíneachas. Cinnte, is cuma faoi Ó Conaill, tá dearcthaí comhaimseartha daoine ar nós Williams/Matthews treisithe ag teanga an indibhidiúlachais, mar shampla, an rabhadh ó Friedrich Nietzsche. (‘On the pathos of truth’, 1872) – ceann a thug Jean-Paul Sartre rabhadh dúinn go dtiocfadh saol neamhdhlisteanach as (‘Being and Nothingness’, 1943). Agus é ag glacadh le dearcadh an tsaoil go dtugann na sárdhaoine an duine aonair an creideamh go bhfuil siad saor, agus mar chúiteamh ar an duine aonair a thugann freagracht dóibh as a shaol. Is modh é an duine aonair chun críche, a úsáidtear i ngan fhios dó féin i ngníomhartha éaraithe i dtreo éilimh eiticiúla Kant agus ansin a bhíonn mar amadán.

Má léiríonn teanga ní amháin coincheapa sochaíocha ach má mhúnlaíonn sí iad freisin, san rud ar chuir an teangeolaí mór Wilhelm von Humboldt (1767–1835) síos air mar “charachtar teanga” an náisiúin, b’fhéidir go gcuireann an teanga atá comónta in Éirinn sa lá atá inniu ann (cibé teanga í) ionann ar ár luachanna.

Is cosúil go mbíonn roghanna níos mó ag gach duine mar thoradh ar chinntí scothaicme/ sárdaoine. Ach, caithfidh na roghanna atá ar fáil a bheith nasctha le suim na scothaicme/ sárdaoine. Is seachmaill iad go leor saoirsí rogha i gceannacháin.

Léirítear an pointe seo le roghanna iarbhír i réimsí eile, ós rud é nach bhfuil mórán roghanna ann nó nach mbíonn roghanna ar bith ann. Níl fáil go héasca ar chúram sláinte agus ar thithíocht murab ionann agus, mar shampla, núdail.

Éilíonn daoine aontachta. Mar shampla, teastaíonn cúram sláinte agus tithíocht ar phraghas réasúnta uainn agus ba mhaith linn go n-iocfadh na sárdhaoine sciar cothrom. Mar sin féin, níl sé seo chun leasa na sárdhuine atá fite fuaite go néata leis an rialtas. Mar shampla, is milliúnaí iad breis is leath de Theachtaí Dála na hÉireann atá ceangailte le maoín agus ionstraimí airgeadais (Philip Ryan agus Wayne O’Connor, ‘Reveled: Half of Ireland’s TDs are Millionaires’, *The Irish Independent*, 13 Bealtaine 2018).

Spreag rialtais na hÉireann an cosúlacht idir scothaicme agus Teachtaí Dála trí dhíolúintí cánach a ligeann do na sárdhaoine méideanna móra tithíochta a cheannach, rud a

chuireann bac ar fhormhór na ndaoine. Géarchéim rialtais eile dá bharr - géarchéim is fearr a scuabtar faoin brat ós rud é nach bhfuil scéalta dá leithéid ag dul i bhfeidhm ar na meáin a bhaineann le leasanna scothaicme (míníonn an leabhar clasaiceach le Herman and Chomsky (Manufacturing Consent, 1988) cén fáth).

Sábháltar fíor-shaoirse do dhaoine a bhfeictear go bhfuil fiúntas ag baint leo.

Ainneoin na miotas féin a bheadh ag gnáthdhaoine a chreideann dúinn, ní comharthaí den chine daonna iad féin a shárú iad na sárdhaoine seo, ach is dóichí, dá gceadófaí dóibh leanúint ar aghaidh, gur comharthaí den chine daonna iad féin ag críochnú.

Breathnaigh ar cháin ar feadh nóiméid. Meastar gur sheachain corparáidí idirnáisiúnta €1 trilliún i gcánacha tríd an mbealach ar a dtugtar Bealach éalaithe cánach Dúbailte na hÉireann. (Paul Mark, 'Ireland is the world's biggest corporate "tax haven", say academics', Irish Times, 13 Meitheamh 2018).

Is tairbhí soiléir é Apple as an mbealach éalaithe cánach Dúbailte Éireannach. Cé go raibh Éire fós ag streachailt faoi fhiacha ollmhóra a gearradh i ndiaidh na timpiste airgeadais, throid an rialtas in aghaidh an Aontais Eorpaigh trí dhiúltú cánacha a tharraingt anuas ó Apple. Rialaigh Coiste Iomaíochta na hEorpa go raibh thart ar €13 billiún de chúnamh stáit midhleathach tugtha do Apple trí chomhar milis thar na blianta fada agus rialaigh sé go gcaithfeadh siad an t-airgead a thabhairt ar ais. Rinne rialtas na hÉireann achomharc ar son Apple agus bhuaigh said. ('Apple has €13bn Irish tax bill overturned', BBC News, 15 Meitheamh 2020). Cad comhartha go bhfuil an tír díláithrithe ó féin.

Is é Éireann ar cheann de na tíortha is measa i measúnuithe Eorpacha ar imní comhshaoil agus astuithe carbóin. Tá tuath na hÉireann faoi bhrú mar go bhfuil feirmeoirí beaga ann freisin, tá dochar mór déanta d'aibhneacha agus do chórais éiceolaíochta de bharr drochbhainistíocht uisce, agus iascaigh gar do titim as a chéile. Ach fós tá smaointeoireacht éiceolaíoch ag croílár na Gaeilge. Tá aithne ar Éirinn mar áit álainn. An tír is glaise ar domhan. Le 'hello' a rá i nGaeilge deirimid 'Cad é mar atá tú?' as Béarla, 'What is because you are?' Is é cúram a thabhairt do dhaoine eile agus an dúlra suite i gcroílár na teanga.

Ach tá sé beartaithe ag Éirinn cáin a ghearradh ar dhaoine mar gheall ar fhadhb na haeráide a chruthaíonn na sárdhaoine? Ar fud an domhain, tá cumhacht chorparáideach i lámha mionlach beag bídeach agus tá 100 nó mar sin de na hinstiúidí scothaicme seo freagrach as breis agus 70% d'astuithe carbóin domhanda.

Níl iontu seo ach roinnt tuairimí. Níl aon phlé déanta againn ar an scrios a dhéantar ar sheirbhísí poiblí eile, ar thráchtearraí na n-ollscoileanna, agus ar an aistriú ginearálta chuig feitisíochán an mhargaidh Angla-Mheiriceánach.

Ar fud na hÉireann tá na healaíona, an cultúr agus an teanga faoi léigear, agus tá pobail Ghaeilge ag maireachtáil faoi bhagairt díothaithe faoi dhlíthe pleanála nua nach bhfuil ghlactha in aon áit eile sa stát.

Labhraíonn oifigigh rialtais ar ghéarchéimeanna san eacnamaíocht, sa chultúr, sa tithíocht, sa tsláinte, sa fhuinneamh agus san aeráid, ach gníomhaíonn siad contrártha lena n-imní ceaptha. Tá an caipitleachas freagrach don buile seo.

Maidir le hÉirinn, is féidir cabhrú linn filleadh orainn féin trinár dteanga dhúchasach Gaeilge. Ina theannta sin, d'fhéadfadh sé a bheith mar an gcéanna do go leor náisiún eile.

2. Cén fáth a bhfuil tábhacht ag baint le teangacha?

Nílimid ag rá go bhfuil an Ghaeilge eisceachtúil, ach go bhfuil stair fhada shaibhir na hÉireann inti. Laistigh den Ghaeilge tá cultúr ar leith agus taobh istigh de sin tá dearcadh ar an saol, ar an gcine daonna agus ar ár ról sa domhan.

Faoin riail Impiriúil rinneamar dearmad ar go leor dár gcultúr, mar “is é an riachtanas coilíneachta gach cuimhne ar an méid a chuaigh roimhe a scrios” (Palmer, et al, ‘Enter Mac Morris’, Dublin Review of Books, Iúil 2019). Agus mar a thugann Michael Cronin le fios, teastaíonn fáil réidh lena theanga chun gach cuimhne a scriosadh agus cultúr a scriosadh (An Ghaeilge agus an Éiceolaíocht, Foilseacháin Ábhair Spioradálta, 2019).

Is í teanga an phríomh-chomhpháirt do náisiún. Mar a chreid ár gcéad Uachtarán, Dubhghlas de hÍde, trí Ghaeilge a chailleadh chailleamar “aitheantas an domhain dúinn mar náisiúntacht ar leith”. Mar sin cé nach bhfuil dúil ag na hÉireannaigh a bheith ina Sasanach, mar atá i gcás go leor náisiún coilínithe, glacaimid go leor dá nósanna. Mar a thug de hÍde faoi deara, déanaimid aithris ar an meitreolach Impiriúil a chuireann tionscnamh an choilíneachais orainn. Sa lá atá inniu ann, leanaimid a gcuid spóirt, féachaint ar a gcuid teilifíse, éisteacht lena gceol, a gcuid faisin a chóipeáil, agus fiú a gcuid ríchiosa a leanúint. Féadfaidh suim athnuaite inár mbealaí féin tríd ár dteanga féin é seo a athrú. Ní ar an mbealach náisiúnach a bhí i mbeartais de Valera, ach ar bhealach atá nua-aimseartha, saolta agus daonlathach. Tiomáineann an teanga an fhírinne dúinn féin.

Go dtí seo, tá sé áitithe againn go bhfuil muid coimhthithe uainn féin. Táimid scartha ónár gcultúr, ón éiceolaíocht, ón tíreolaíocht, ón eacnamaíocht agus ón daonlathas. Ní haon ionadh é seo ag cur san áireamh an chumhacht atá caillte againn mar náisiún.

Mar shampla, trí Ghaeilge a chailleadh tá ár gcumas caillte againn sinn féin a chur inár dtír féin. Ní fhios againn brí na logainmneacha timpeall orainn. Táimid caillte go trámach. Conas is féidir rud éigin a bheith chomh eolach fós anaithnid? Ós rud é gur aistríodh formhór na logainmneacha go Béarla go foghraíochta níl aon bhrí ag baint le logainmneacha Gaeilge ina bhfoirm Bhéarla: ní chuireann siad aon chiall in iúl i mBéarla. Mar shampla, ní féidir linn a rá leat cad a chiallaíonn an focal Béarla ‘Dublin’, mar níl aon chiall leis. Beidh a fhios ag cainteoir Gaeilge gur bastairdiú é an focal “Dublin” ar na focail Gaeilge ‘dubh linn’. Is é Dubh an Ghaeilge do ‘black’, agus linn i mBéarla is ea ‘pool’. Má tugtar aon rud ar Dubhlinn i mBéarla is é ‘Blackpool’ é.

Tá aistriúcháin fhoghraíochta ar fhocail Ghaeilge i réim ar fud na tíre. Arís, scrúdaíonn Cronin é seo go sonrach:

“I gcás go leor, a rugadh agus a d’fhás aníos in Éirinn, is féidir go mbeadh cur amach ag an teanga uirthi ach, ag an am céanna, fanann siad aisteach go leor. Aisteach mar gheall ar an toimhde gur chóir go dtiocfadh sé go nádúrtha, ní gá uaireanta staidéir agus cleachtais gan stad. Is féidir leis an mothú suaite seo, bheith i spás éiginnte (an t-anam a chuardach faoin bhféiniúlacht Éireannach) a bheith ina chúis, ar ndóigh, le ciontacht doiléir nó diúltú iomlán (Cronin: 56–7)” (mo aistriúchán féin).

Ach tá an diúltú sin mícheart, ós rud é go bhfuil “*an iliomad scéalta laistigh de chultúir dhúchasacha ar fud an domhain, cuid acu a d’fhéadfadh a bheith fíor-luachmhar chun tú féin agus an tsochaí a athchruthú san aistriú go bealaí nua maireachtála agus bheith*” (Stibbe 2016: 193). Mar sin, más mian linn ár ndomhan agus ár n-áit laistigh de a athshamhlú, caithfidh ról lárnach a bheith ag an nGaeilge.

3. Cad is féidir leis an nGaeilge a dhéanamh?

Bhí James Connolly (1868–1916) i gceannas ar Arm Cathartha na hÉireann mar chuid den éirí amach in aghaidh fhórsaí impiriúla na Breataine i 1916. Sóisialach poblachtach ab ea Connolly agus bhí a fhios aige ar an ról tábhachtach a bhí ag teanga dhúchasach na hÉireann dá mba rud é go raibh Éire le bheith ina sochaí iar-choilíneachta rathúil a chuir luach ar gach duine mar chríoch iontu féin, seachas píosaí beaga i meaisín impiriúlach-chaipitilíoch.

Thuig Dubhghlas de hÍde freisin, cé nach sóisialach é cosúil le Connolly, tábhacht na Gaeilge. Duine de shliocht Angla-Éireannach agus céad uachtarán na hÉireann (1938–45), labhair sé ar thábhacht na teanga i ndíchoilíniú na hÉireann ('The necessity for de-Anglicising Ireland', Irish National Literary Society, 25 November 1892).

Thuig de hÍde go raibh an Ghaeilge riachtanach chun ealaíona, miotaseolaíocht, ceol, fealsúnacht agus dlí na hÉireann a shábháil. Mar shampla, thug go leor de dhlíthe ársa na hÉireann léargas ar an dul chun cinn a rinne sufraigéidí i Sasana san fhichiú haois. Go bunúsach, bhí cultúr na hÉireann i gcroílár a focal dúchais labhartha.

Ní raibh fíis Uí Chonghaile d'Éirinn shóisialach do gach duine lena theanga féin le bheith ann, áfach. Faoi earrach na bliana 1916 bhí ceannairí na hÉireann nua marbh, á gcur chun báis ag fórsaí na Breataine as poblacht Éireannach a fhógairt.

B'fhéidir go dtabharfadh teangacha dúchasacha timpeall an domhain deiseanna dúinn sinn féin a thabhairt isteach arís don dúlra, agus stop a chur leis an díláithriú a dúirt Erich Fromm mar rud a thug dúinn ár mothú coimhthithe. ('The art of loving', 1956).

Tá deis ag Éirinn an bealach chun cinn a thaispeáint don chuid eile den domhan. Má thugaimid an Ghaeilge ar ais mar chuid de shochaí ilteangach táimid ag tabhairt réamhrá do chainteoirí teangacha eile ar stair na hÉireann.

4. Na bealaí chun cinn

Is féidir leis an mbealach chun cinn a bheith ina bheartais faoi stiúir na heacnamaíochta a shásaíonn riachtanais shárdhaonna, nó is féidir é a threorú ag daoine agus leasanna an phobail ina chroílár. Theip ar rialtais Éireannacha i ndiaidh a chéile. Mar sin, táimid i bhfabhar na ndaoine a ghlacann smacht agus maoiniú a bhaintear as lámha an rialtais. Ach sula bpléifimid na daoine lig dúinn breathnú ar na sárdaoine agus polasaí an rialtais.

Tá polasaithe an Rialtais gáireach. Feiceann Gaeilgeoirí agus na Gaeltachtaí an t-athrú is déanaí ar théama, Bille na dTeangacha Oifigiúla, mar rud neamhábhartha den chuid is mó. Is masla é smaoineamh Lá na Gaeilge – áit a spreagtar gach duine a 'gcúpla focal' a úsáid. Is gothaí gan úsáid iad i leith teanga ar mhian le go leor daoine í a fhágáil (Lorna Siggins, 'Don't speak Irish, company that accepts Gaeltacht grant tells staff', The Times, 17 Aibreán 2021). Díríonn an 'bille teanga' ar sheasamh an rialtais chun freastal ar na Gaeltachtaí. Ach mura bhfuil na Gaeltachtaí ann, ní bheidh aon ról poist sa tseirbhís phoiblí. Dá mbeadh an rialtas dáiríre faoin nGaeilge chuirfeadh siad gach airgead atá ar fáil chun an Ghaeilge a iompú ina teanga bheo.

Ach tá a mhalairt ar fad ag tarlú. Tá an Béarla ag scrios na Gaeltachtaí. Ní chuireann sé sin inní orthu siúd atá i gceannas, agus cuireann sé go leor daoine fiafraí de cén fáth go bhfuil comhlachtaí Gaeltachta ann mura bhfuil siad in ann a gcuid oibre a dhéanamh? Is cosúil gurb é polasaí an rialtais 'criosanna íobairt' Gaeltachta a dhéanamh inchoimparáide leis an gcaoi a ndearna Naomi Klein cur síos ar dhaoine dúchasacha agus ar a gcultúir i Meiriceá ('This Changes Everything: Capitalism versus the Climate', 2014). Tá a gcumhacht brústocaireachta ró-lag. Gan guth ar bith, is beag cosaint a thugtar do Ghaeilgeoirí i bpobail Ghaeltachta na hÉireann. Ag ligean orthu go bhfuil siad ag iarraidh na Gaeltachtaí a athbheochan, tá an rialtas molta agus ag iarraidh dlíthe pleanála a chur i bhfeidhm nach ngéillfeadh aon chuid eile den tír. Is é an phlean ná tithe a thógáil agus daoine nua a chur in aithne do na pobail nach bhfuil focal Gaeilge eatarthu. Tá reaper gruama na Gaeilge ag an doras agus ní hiad na Briotanaigh ach sinn féin atá á dhéanamh.

Ach fiú dá dtiocfadh an Ghaeilge slán ar bhealach éigin faoi na strusanna seo níl sí díolmhaithe ó chlár oibre an indibhidiúlachais. Agus na Gaeltachtaí ag dul i laghad tá bogadh ar shiúl ó "ghníomhaireacht chultúrtha agus phobail" a deir an scoláire Conchúr Ó Ciallagáin mar "Gaeilge stáitse" atá "díchúpláilte ón bpobal Gaeltachta".

‘Is é an tosaíocht atá sna cineálacha cur chuige reatha ná úsáid shiombalach agus institiúideach na Gaeilge. Níltear ag súil go mbeadh feidhm ar bith ag polasaithe i bpobail iarbhir’. (‘Neo-liberal treatment of Irish language is folly’, Irish Times, 17 Lúnasa 2020). Má ligtear do seo leanúint ar aghaidh beidh an teanga féin díláithrithe ón gcultúr. Tá an Ghaeilge á díchúpláil ó fhréamhacha cultúrtha an ghrúpa Ghaelaigh agus ó ghníomhaireacht phobail agus chultúrtha i measc na nGael. Ní mhairfidh an cultúr a dteastaíonn uainn an Ghaeilge a thabhairt isteach arís dúinn ó nua-liobrálachas na teanga. Déanfaidh Gaeilge nach bhfuil ann ach scáth di féin dul timpeall ar an gcultúr ar mian linn é a thabhairt ar ais chuige. Teanga nua-liobrálachais a bheidh inti, agus ina feall deiridh ar na seoda atá laistigh di. D’fhéadfadh go mbeadh an Ghaeilge ina teanga thánaisteach líonta isteach le coincheapa a bhí ann cheana ó shochaí bunaithe ar thomhaltóirí seachas a bheith ina teanga a tharraingeodh siar sinn ó gheilleagar nach bhfuil in ann í féin a chothú a thuilleadh. Chaillfí an seans go mbeadh Éire athnuaithe agus athdhéanta, agus go dtaispeánfadh sochaithe iarchoilíneacha agus coilíneacha eile cad is féidir.

Tugtar ‘náisiún’ mar ghrúpa daoine a foirmíodh ar bhonn teanga choiteann a bhaineann go sonrach leo agus a cheanglaíonn iad le tír-raon trí stair chomhroinnte.

Faoi láthair, faoin sainmhíniú seo tá timpeall 96,000 duine i náisiún na hÉireann. Cainteoirí dúchais Gaeilge iad seo a labhraíonn go gníomhach agus a mhaireann trí Ghaeilge. Siad slánaithe an náisiúin agus ní mór gach cosaint a thabhairt dóibh, agus an bealach chun an chuid eile againn a athnuachan.

Má tá an Ghaeilge le fáil réidh lenár díláithriú as ár seoda náisiúnta féin, ansin ba chóir dúinn tógáil ar an méid atá againn faoi láthair. Is é an rud atá againn ná ceantair bheaga ina bhfuil an Ghaeilge á labhairt: na Gaeltachtaí. Tá an seasamh láidre seo, a bhí lag cheana féin, ag dul i laige mar gheall ar bheartais an rialtais. Mar sin féin, ainneoin an drochphreas a fhaigheann an Ghaeilge go minic, tá dearthaí an-dearfach i measc an phobail i leith na teanga:

Deimhníonn gach measúnú ar dhearcadh teanga mhuintir na hÉireann go bhfuil dea-thoil ollmhór ag an nGaeilge mar tháscaire buanseasmhach ar stair agus ar fhéiniúlacht uathúil, shainiúil na hÉireann agus a muintire. (Ó Flatharta, et al. 2019)

Thuiriscigh Ollscoil na hÉireann, Gaillimh le déanaí i staidéar fairsing go bhfuil 6 as gach 10 duine a bhfuil cónaí orthu i nGaillimh ag iarraidh níos mó Gaeilge a labhairt gach lá. Tá fonn ann go háitiúil agus go náisiúnta an Ghaeilge a labhairt. Tá feachtas faoi stiúir daoine a dhéanann neamhaird de bheartas an rialtais riachtanach. Caithfidh na feachtais seo teacht ó na Gaeltachtaí.

Beidh go leor eagrúcháin de dhíth orthu agus beidh gá le maoiniú ó fhoinsí eile seachas an rialtas. Chun é seo a bhaint amach ní mór dúinn úsáid a bhaint as na samhlacha eacnamaíocha a spreag ár n-aimhleas ar dtús. Caithfidh an Éire nua úsáid a bhaint as a bhfuil ar fáil aici sular féidir léi imeacht uaithi (Le haghaidh argóint den chineál céanna féach Chomsky agus Pollin, Climate Crisis and the Global Green New Deal, 2020). Ba chóir go mbeadh tograí maoinithe dírithe ar aird an domhain chorpáraidigh a tharraingt. Agus b’fhéidir go gcruthóidh muid naisc dhomhanda le grúpaí teangacha dúchasacha eile chun aird a tharraingt ar na deacrachtaí idirnáisiúnta a bhaineann le teangacha atá i mbaol agus ar na buntáistí a bhaineann lena n-athchóiriú. Creidimid gur cheart é seo a dhíriú ar smaointe na héiceolaíochta agus na teanga, mar a dúirt Michael Cronin.

Mar sin, go bunúsach, is í an cheist: Conas a dhéanaimid airgeadú ar an teanga? Creidimid go bhfuil sé ina chomhpháirt thábhachtach dár marthanacht féin. Ar an mbealach seo, éiríonn teanga ceangailte leis an éiceolaíocht. Tá ‘inbhuanaitheacht chomhshaoil’ san fhaisean le corparáidí agus sárduine. Teastaíonn uathu go mór go mbeadh a fhios againn go bhfuil spéis acu an ghluaiseacht seo a luacháil i dtreo domhan inbhuanaithe, ar a laghad.

Ní bréag ar bith anseo ó thaobh na teanga de, is í an Ghaeilge an filleadh ar an dúlra is mian le corparáidí a léiriú. Trí mhaoiniú na Gaeilge bheadh siad ag tabhairt gealltanais do shlándáil éiceolaíoch oileán beag ach cáiliúil. Is toradh maith a bheadh ann do na sárdhaoine seo i dtéarmaí poiblíochta agus cosúlachta branda. Ag an am céanna tá sé de bhuntáiste breise aige go ndéanfaí náire ar chomhlachtaí rialtais, rud a chuideoidh le brústocaireacht na ndaoine amach anseo. Ceist oscailte is ea an chaoi a gcaithimid an t-airgead - ceist nach mór a phlé i measc na ndaoine is mó a bhfuil baint acu leis. Ach is féidir na Gaeltachtaí a leathnú, ‘Gaeltachtaí Guairille’ a fhorbairt, ceathracha Gaeilge i mbailte agus i gcathracha a léiríonn luachanna na teanga, agus airgead a chur ar an teanga ionas go mbeidh sí féinchothaitheach in áit a bheith ag teastáil go leor maoinithe ó fhoinsí seachtracha. Mar sin féin, níl aon rud toirmiscthe, agus ba chóir gach smaoineamh (is cuma cé chomh craiceáilte atá siad), a scrúdú.

Faoi na húdair

Is iarrthóir PhD san Eolaíocht Chognaíoch é Liam Tiernach Ó Beagáin le scoláireacht ó Scoil na Fealsúnachta sa Choláiste na hOllscoile, Baile Átha Cliath. Déanann a thráchtas staidéar ar nádúr foirmiúil na cruthaitheachta i dteangeolaíocht Noam Chomsky agus ar a gaol le heipistéimeolaíocht Immanuel Kant.

Is Gaeilgeoir í Laoise Ní Fhearchair, tá Máistreacht san Oideachas aici (speisialtóireacht san Uathachas), agus tá sí ina Príomhoide ar Scoil Speisialta in Éirinn.